GIPPOLOGIK TERMINLARNING TARJIMASIDA LINGVOMADANIY LAKUNALAR VA ULARNING XUSUSIYATLARI

U.Abdinazarov[1]

1. Termez iqtisodiyot va servis universiteti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v b dotsent

Mas'ul muallif: Abdinazarov Uktam, Termez iqtisodiyot va servis universiteti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v b dotsent.

e-mail: uktambekst@gmail.com

Received: 15 Oktabr 2026
Accepted: 20 Oktabr 2026
Published: 25 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Abdinazarov, U. GIPPOLOGIK TERMINLARNING TARJIMASIDA LINGVOMADANIY LAKUNALAR VA ULARNING XUSUSIYATLARI / U. Abdinazarov // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 2. — B. 265–268. — DOI: 10.67780/buxoro-xalqaro-universiteti-ilmiy-axborotnomasi.2026.ff139e57.

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilidagi gippologik terminlarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan lingvomadaniy lakunalar va ularning o'ziga xos xususiyatlari tadqiq etiladi. Gippologik terminologiya ot zotlari, otchilik, naslchilik, ot sporti, otlarni parvarishlash, ot anatomiyasi, rang-tus xususiyatlari hamda ot bilan bog'liq an'anaviy va kasbiy faoliyatga oid ko'plab terminologik birliklarni qamrab oladi. Ingliz va o'zbek xalqlarining otchilik an'analari, tarixiy tajribasi va milliy-madaniy qadriyatlaridagi farqlar ayrim gippologik birliklarning boshqa tilda to'liq ekvivalentga ega bo'lmasligiga olib keladi. Natijada tarjimada lingvomadaniy lakunalar yuzaga keladi. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, lingvokulturologik, komponent, kontekstual va tarjima-transformatsion tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari lingvomadaniy lakunalarni absolyut, nisbiy, leksik, semantik va kontekstual guruhlarga ajratish mumkinligini ko'rsatadi. Ularni tarjima qilishda tavsifiy tarjima, funksional analog, konkretlashtirish, umumlashtirish, izohlash, kalkalash va transliteratsiya kabi strategiyalardan foydalanish samarali hisoblanadi.

Kalit so'zlar: gippologiya, gippologik termin, lingvomadaniy lakuna, tarjima, terminologiya, milliy-madaniy komponent, ekvivalentlik, tarjima strategiyasi, ingliz tili, o'zbek tili.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ЛАКУНЫ В ПЕРЕВОДЕ ИППОЛОГИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ И ИХ ОСОБЕННОСТИ

Аннотация. В статье рассматриваются лингвокультурологические лакуны и их специфические характеристики, возникающие при переводе английских иппологических терминов на узбекский язык. Иппологическая терминология охватывает широкий спектр понятий, относящихся к породам лошадей, коневодству, ведению племенной работы, конному спорту, уходу за лошадьми, анатомии лошади, характеристикам масти, а также к традиционным или профессиональным видам деятельности, связанным с лошадьми. Различия в традициях коневодства, историческом опыте и национально-культурных ценностях английского и узбекского народов приводят к тому, что для некоторых иппологических терминов в другом языке отсутствуют полные эквиваленты. В результате при переводе возникают лингвокультурологические лакуны. В исследовании применяются методы сравнительно-типологического, лингвокультурологического, компонентного, контекстуального и переводческо-трансформационного анализа. Результаты показывают, что лингвокультурологические лакуны можно классифицировать на абсолютные, относительные, лексические, семантические и контекстуальные группы. К эффективным стратегиям их перевода относятся описательный перевод, использование функциональных аналогов, конкретизация, генерализация, экспликация, калькирование и транслитерация.

Ключевые слова: иппология, иппологический термин, лингвокультурологическая лакуна, перевод, терминология, национально-культурный компонент, эквивалентность, стратегия перевода, английский язык, узбекский язык.

LINGUOCULTURAL GAPS IN THE TRANSLATION OF HIPPOLOGICAL TERMS AND THEIR CHARACTERISTICS

Abstract. This article examines the linguacultural lacunae and their specific characteristics that arise during the translation of English hippo logical terms into Uzbek. Hippo logical terminology encompasses a wide range of terms related to horse breeds, horse breeding, pedigree management, equestrian sports, horse care, equine anatomy, coat color characteristics, and traditional or professional activities involving horses. Differences in the horse-breeding traditions, historical experiences, and national-cultural values of the English and Uzbek peoples result in certain hippological terms lacking full equivalents in the other language. Consequently, linguocultural lacunae emerge in translation. The study employs comparative-typological, linguocultural, componential, contextual, and translational-transformational analysis methods. The findings indicate that linguocultural

https://doi.org/10.67780/buxoro-xalqaro-universiteti-ilmiy-axborotnomasi.2026.ff139e57

lacunae can be categorized into absolute, relative, lexical, semantic, and contextual groups. Effective strategies for translating them include descriptive translation, functional analogues, concretization, generalization, explication, calquing, and transliteration.

Keywords: hippology, hippological term, linguocultural lacuna, translation, terminology, national-cultural component, equivalence, translation strategy, English language, Uzbek language.

Kirish. Globallashuv va fanlararo ilmiy aloqalarning rivojlanishi maxsus terminologik tizimlarni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish masalasini dolzarb qilib qo‘ymoqda. Ayniqsa, muayyan xalqning tarixiy tajribasi, milliy urf-odatlari va kasbiy faoliyati bilan chambarchas bog‘langan terminlarni tarjima qilishda faqat lug‘aviy ekvivalentni topish yetarli bo‘lmaydi. Bunday birliklar tarkibida muayyan xalqning dunyoqarashi va madaniy tajribasi aks etgani sababli ularni boshqa tilga tarjima qilishda lingvomadaniy nomuvofiqliklar yuzaga kelishi mumkin [1].

Gippologik terminologiya ana shunday o‘ziga xos terminologik qatlamlardan biridir. Gippologiya otlarning kelib chiqishi, zotlari, anatomiyasi, fiziologiyasi, naslchilik xususiyatlari, parvarishi va sportdagi qo‘llanilishi bilan bog‘liq tushunchalarni o‘z ichiga oladi. Otchilik insoniyat tarixida nafaqat xo‘jalik va transport vositasi, balki harbiy, ijtimoiy, marosimiy va madaniy hodisa sifatida ham muhim o‘rin egallagan.

Ingliz tilida otchilik bilan bog‘liq terminologik tizim uzoq tarixiy rivojlanish natijasida shakllangan. Jumladan, stallion, mare, gelding, foal, yearling, thoroughbred, colt, filly, racehorse, dressage kabi birliklar ma’lum kasbiy va madaniy mazmunni ifodalaydi [2].

O‘zbek tilida ham otchilikka oid boy leksik qatlam mavjud. Masalan, ayg‘ir, biya, toy, qulun, tulpor, bedov, arg‘umoq, saman, ko‘k, qora ot kabi birliklar nafaqat otning biologik yoki tashqi xususiyatlarini, balki o‘zbek xalqining tarixiy va madaniy tajribasini ham aks ettiradi.

Shu jihatdan ingliz va o‘zbek tillaridagi gippologik terminlarni qiyoslash jarayonida ayrim birliklarning to‘liq semantik-madaniy ekvivalenti mavjud emasligi kuzatiladi. Masalan, ingliz tilidagi gelding termini anatomik va funksional jihatdan ma’lum holatdagi erkak otni bildiradi. O‘zbek tilida uning mazmunini bitta an’anaviy termin bilan ifodalash har doim ham mumkin emas va kontekstga qarab tavsifiy tarjimadan foydalanish talab qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. Lingvomadaniy lakuna tushunchasi til va madaniyatning o‘zaro munosabatini o‘rganishda muhim nazariy kategoriyalardan biridir. Turli tillarda bir xil predmet yoki hodisa mavjud bo‘lsa-da, uning nomlanishi, konseptualizatsiyasi va madaniy talqini bir-biridan farq qilishi mumkin.

Lakuna nazariyasining shakllanishida Yu.A. Sorokin, I.Yu. Markovina, I.A. Sternin, G.D. Tomaxin kabi olimlarning tadqiqotlari muhim ahamiyatga ega. Ularning ishlarida bir til vakillari uchun odatiy bo‘lgan, boshqa til va madaniyat vakillari uchun esa tushunilishi qiyin yoki alohida izoh talab qiladigan birliklar masalasi yoritilgan.

Lingvokulturologik tadqiqotlarda V.N. Telia, V.A. Maslova, V.V. Vorobyev kabi olimlar til birliklarida milliy-madaniy axborotning ifodalanish xususiyatlarini o‘rganganlar.

Tarjimashunoslikda E. Nida, P. Newmark, J. Catford, P. Baker, L. Venuti kabi tadqiqotchilarning ishlari milliy-madaniy birliklarni tarjima qilish, ekvivalentlik va tarjima strategiyalarini aniqlash uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

E. Nida tarjimada mazmunni qabul qiluvchi auditoriyaga tabiiy va tushunarli tarzda yetkazish zarurligini ta’kidlaydi. P. Newmark esa madaniy komponentga ega birliklarni tarjima qilishda kontekst va funksional ma’noni hisobga olish muhimligini ko‘rsatadi.

O‘zbek tarjimashunosligida G‘. Salomov, Q. Musayev, N. Komilov kabi olimlarning ishlari tarjima jarayonida milliy-madaniy xususiyatlarni saqlash va adekvat yetkazish masalalarini o‘rganishda muhim ilmiy asos yaratgan.

Shunga qaramay, ingliz-o‘zbek gippologik terminologiyasi lingvomadaniy lakunalar nuqtayi nazaridan yetarli darajada tizimli tadqiq etilmagan. Shu sababli mazkur maqolada gippologik terminlarning milliy-madaniy komponentini qiyosiy o‘rganishga alohida e’tibor qaratiladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Lingvomadaniy lakuna - bir til va madaniyatda mavjud bo‘lgan muayyan tushuncha yoki uning nomlanish shaklining boshqa til va madaniyatda to‘liq ekvivalentga ega emasligi natijasida yuzaga keladigan nomuvofiqlikdir.

Gippologik terminologiyada bunday lakunalar otchilikning tarixiy rivojlanishi, milliy ot zotlari, ot bilan bog‘liq urf-odatlar, sport turlari va kasbiy an’analar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Masalan:

Inglizcha termin	O‘zbekcha muqobil	Lakunaviy xususiyat
stallion	ayg‘ir	nisbiy ekvivalent
mare	biya	funksional ekvivalent
foal	qulun/toy	kontekstual farq
gelding	bichilgan erkak ot	tavsifiy ekvivalent
thoroughbred	zotdor/purqon ot	to‘liq madaniy moslik talab etadi
dressage	otni manejda boshqarish san’ati	tavsifiy tarjima
racehorse	poyga oti	funksional ekvivalent

Oxirgi misol ayniqsa e’tiborga loyiq. Tulpor o‘zbek tilida oddiy “horse” tushunchasidan farqli ravishda kuch, tezlik,

https://doi.org/10.67780/buxoro-xalqaro-universiteti-ilmiy-axborotnomasi.2026.n139e57

jasorat va badiiy-estetik tasavvurlarni ifodalovchi milliy-madaniy birlik sifatida qo‘llanadi. Shu sababli uni ingliz tiliga oddiy horse shaklida tarjima qilish uning madaniy-semantik komponentini yo‘qotishi mumkin.

Gippologik terminlarni tahlil qilishda lakunalarni ikki asosiy guruhga ajratish mumkin. Absolyut lakuna bir tilda mavjud bo‘lgan termin yoki konseptning ikkinchi tilda bevosita lug‘aviy ekvivalentga ega bo‘lmasligidir.

Masalan, o‘zbek tilidagi:

tulpor, arg‘umoq, bedov

kabi birliklar o‘zbek xalqining otchilik va badiiy-madaniy an’analari bilan chambarchas bog‘langan.

Ularni ingliz tiliga tarjima qilishda ko‘pincha:

transliteratsiya;

izohli tarjima;

tavsifiy tarjima;

kontekstual analog

usullaridan foydalanish zarur.

Nisbiy lakunada boshqa tilda umumiy ekvivalent mavjud bo‘ladi, biroq uning semantik yoki madaniy mazmuni to‘liq mos kelmaydi.

Masalan:

mare → biya

Bu birliklar asosiy biologik ma’noda mos keladi, biroq har bir til va madaniyatda ularning qo‘llanish doirasi, frazeologik birikmalari va qo‘shimcha assotsiativ ma’nolari farq qilishi mumkin. Gippologik terminologiyaning eng murakkab qatlamlaridan biri ot zotlari nomlaridir. Zot nomlari ko‘pincha geografik hudud, tarixiy shaxs, mahalliy an’ana yoki seleksiya tarixini aks ettiradi.

Masalan:

Thoroughbred - ingliz otchiligida tarixiy jihatdan shakllangan muayyan zot nomi.

Uni shunchaki “zotdor ot” deb tarjima qilish terminning umumiy mazmunini berishi mumkin, ammo uning maxsus zot nomi sifatidagi maqomini to‘liq aks ettirmaydi. Shu sababli maxsus zot nomlarini tarjima qilishda terminni saqlash va izohlash usuli samarali hisoblanadi.

Bu birliklarni oddiy rang nomlari sifatida tarjima qilish ba’zan terminologik ma’noni to‘liq bermaydi. Chunki gippologiyada rang nomi faqat tashqi rangni emas, balki otning genetik, zotga xos yoki fenotipik xususiyatlarini ham anglatishi mumkin. Shuning uchun rang-tus terminlarini tarjima qilishda kontekstual va sohaviy bilimlardan foydalanish muhim.

Termin → Semantik tahlil → Madaniy komponentni aniqlash → Lakunani aniqlash → Ekvivalentni izlash → Tarjima strategiyasini tanlash → Kontekstual tekshirish → Yakuniy terminologik variant

Mazkur model tarjimonning faqat lug‘atdan foydalanib qolmasdan, terminning madaniy va kasbiy mazmunini ham hisobga olishiga imkon beradi. Lingvomadaniy lakunalarni tarjima qilishda tavsifiy tarjima, izohlash, transliteratsiya, funksional analog, konkretlashtirish va umumlashtirish kabi usullardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda tarjimon terminning faqat lug‘aviy ma’nosini emas, balki uning milliy-madaniy komponentini ham saqlashi lozim.

Gippologik terminlarda lingvomadaniy lakunalarning tasnifi. Lingvomadaniy lakuna - bir tilda mavjud bo‘lgan termin yoki tushunchaning boshqa tilda to‘liq, bevosita va madaniy-semantik jihatdan mos ekvivalentga ega bo‘lmasligi natijasida yuzaga keladigan tafovutdir. Ingliz va o‘zbek tillaridagi gippologik terminlarni qiyosiy tahlil qilishda lakunalarni bir necha mezon asosida tasniflash mumkin.

Lakuna turi	Ingliz tilidagi termin	O‘zbek tilidagi ifoda	Tarjimadagi muammo
Leksik lakuna	gelding	bichilgan ot	Inglizcha maxsus terminning o‘zbekchada bir so‘zli ekvivalenti yo‘q
Semantik lakuna	thoroughbred	zotdor ot	“Zotdor ot” tushunchasi inglizcha terminning barcha semantik belgilarini bermaydi
Terminologik lakuna	yearling	bir yoshli ot	Oddiy “bir yoshli ot” atamasi maxsus termin funksiyasini to‘liq bajarmasligi mumkin
Etnomadaniy lakuna	racehorse	poyga oti	“Poyga oti” yaqin ekvivalent bo‘lsa-da, ingliz ot sporti tizimidagi madaniy mazmun farq qiladi

Ushbu tasnif asosida aytish mumkinki, gippologik terminlarning tarjimasida lakuna faqat “so‘zning boshqa tilda mavjud emasligi” bilan cheklanmaydi. Lakuna terminning semantik hajmi, milliy-madaniy komponenti, tarixiy mazmuni, konnotatsiyasi va terminologik maqomida ham namoyon bo‘ladi. Shuning uchun ingliz tilidan o‘zbek tiliga gippologik terminlarni tarjima qilishda to‘g‘ridan-to‘g‘ri lug‘aviy tarjima bilan bir qatorda deskriptiv tarjima, konkretlashtirish, umumlashtirish, funksional analog, transliteratsiya va izohlash usullaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida ingliz-o‘zbek gippologik terminologiyasining ikki tilli lug‘atini yaratish, maxsus terminlar korpusini shakllantirish hamda gippologik terminlarni avtomatik tarjima qilish tizimlarini takomillashtirish

https://doi.org/10.67780/buxoro-xalqaro-universiteti-ilmiy-axborotnomasi.2026.ff139e57

uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Tadqiqot natijalari ingliz-o‘zbek gippologik terminologiyasida lingvomadaniy lakunalar muhim tarjimashunoslik muammolaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Bunday lakunalar, avvalo, ikki xalqning otchilik tarixi, madaniy tajribasi, kasbiy terminologiyasi va milliy konseptlaridagi farqlar bilan bog‘liq.

Gippologik terminlar orasida ot zotlari, ot ranglari, otning biologik holati, ot sporti va an’anaviy otchilikka oid birliklar lingvomadaniy komponentning kuchli namoyon bo‘lishi bilan ajralib turadi. Tadqiqot davomida lakunalar absolyut va nisbiy, shuningdek leksik, semantik, terminologik va lingvomadaniy xususiyatlariga ko‘ra tasniflanishi mumkinligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. 3rd ed. Routledge.
[2] Venuti, L. (2017). The Translator’s Invisibility: A History of Translation. 3rd ed. Routledge.
[3] Maslova, V. A. (2001). Lingvokulturologiya. Moskva: Akademiya.
[4] Musayev, Q. (2005). Tarjima nazariyasi asoslari. Toshkent: Fan.
[5] Komilov, N. (1997). Tarjima san’ati. Toshkent: Fan.
[6] Hojiyev, A. (2002). Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
[7] Crystal, D. (2008). A Dictionary of Linguistics and Phonetics. 6th ed. Blackwell.
[8] Hatim, B., & Munday, J. (2004). Translation: An Advanced Resource Book. Routledge.
[9] Pym, A. (2014). Exploring Translation Theories. 2nd ed. Routledge.
[10] Sternin, I. A. (2001). Kommunikativnoe povedenie v strukture natsionalnoy kultury. Voronezh.

https://doi.org/10.67780/buxoro-xalqaro-universiteti-ilmiy-axborotnomasi.2026.ff139e57